

- Max Scheler, Můj filozofický pohled na svět (L. Soldán) 4/69
SPFFBU, ročník 2001, řada filozofická (B 48) (P. Jemelka) 2/75-76
SPFF: Bohemica litteraria V4: Dušanu Jeřábkovi k osmdesátinám (J. Rambousek) 3/74-75
SPFFBU: Bohemica litteraria V3: Karlu Palasovi a Vlastimilu Váلكovi k sedmdesátinám (J. Rambousek) 1/73-74
SPFFBU Studia Paedagogica (M. Skutil) 1/72-73
Sociologie jako umění Možného (P. Jemelka) 2/73
Šestero filmologických zastavení (D. Kroča) 3/73-74
Jan Šmarda: V odraženém světle (ih) 3/72
Role veřejného sektoru (P. Kuzmová) 2/74
Ludmila Urbanová, Andrew Oakland: Úvod do anglické stylistiky (R. Povolná) 3/72-73
Věnováno pravopisu (J. Balhar) 2/74-75

Inocenc Arnošt Bláha: Rodinná kronika

- 1/ příloha 199-204
2/ příloha 205-208
3/ příloha 209-213
4/ příloha 214-218

I n o c e n c A r n o š t B l á h a
R O D I N N Á K R O N I K A

■
Sestavil jsem si seznam svých přednášek, které jsem vykonal v různých městech Čech, Moravy i Slovenska od r. 1921, tj. od doby svého přesídlení do Brna. Některé byly vědecké, tak ve Filozofické jednotě v Brně, ve Filozofické jednotě v Bratislavě, v Masarykově sociologické společnosti v Brně a v Praze, většinou však to byly přednášky lidovýchovné a přednášky vzdělávací na učitelských kurzech.

■
Již jsem se zmínil, že vysokoškolsí profesori byli vyzváni, aby podali novou vědeckou práci, má-li jim být uznán jejich doktorát. Některí statečně odmítli, ale jiní se podrobili, neboť s novým uznáním doktorátu bylo spojeno zvýšení platu o 500 Kč. Později se rozhodlo, že z důvodů státního šetření tento slíbený přírůstek nebude vyplácen. Velké zklamání. Ale stalo se po právu té vědecké hrdosti, která je na prodej za 500 Kč.

■
K 1. květnu byly udělovány Řády práce za vynikající výkony v různých technických činnostech, především průmyslových a zemědělských. Ale zdá se mi, že by měla být udělována vyznamenání zvláště za vynikající výkony na poli morálním, např. statečnému soudci, který přes všechny vnější nátlaky rozhoduje podle práva a spravedlnosti, občanu, který se nevyhýbá různými tajemnými úskoky a pletichami placení daní, žurnalistovi, který zachovává kázeň slova na místech veřejných a který úzkostlivě dbá, aby zprávami jeho novin nebyla zkřivována pravda a poskvřívány duše občanstva a kalnými příklady z tisku rozvráceno jejich svědomí, obchodníkovi, který se vzdal praxe, která znamená: „Zákazníku, měj se na pozoru,“ úředníkovi, který, věren své přísaze, funguje tak, že si získává obecnou úctu a důvěru, atd.

Leč nejsou to přání příliš nečasová? Zdá se mi, že mravní svědomí dnes není v módě a morálka že se dnes nenosí.

■
Morálka to dnes vůbec nemá snadné. Doma jsou děti vedeny k tomu, aby byly upřímné, aby mluvily pravdu, aby respektovaly rozdíl mezi mým a tvým, aby byly poctivé, aby k dosažení svých cílů užívaly jen počestných prostředků, aby svou mateřskou řeč nehanobily slovy hrubými a nectnými, ale zároveň vidí, jak jejich rodiče či sousedé pod veřejným nátlakem musí se přetvařovat, tajit se se svým přesvědčením, užívat různých chytristik, aby se nestali předmětem nevíтанé pozornosti různých kontrolních orgánů z ulice, jak musí podplácet řezníka či kupce, aby dostali to, co potřebují, nebo co si přejí, jak všude, kde se něco platí, musí být ryzí bystrost a opatrnost, aby člověk nebyl ošizen, jak místo draze zaplacených výrobků dostávají se často „zmetky“, jak hovory dětí ve škole, dospělých na ulici, ve vlaku, v tramvaji a jinde jsou protkány výrazy sprostými, oplzlými a nerudnými. Jak se má dětská morálka zakořeňovat a utvrzovat uprostřed této hrubé nedůslednosti, obojakosti a roztržiténosti, když aby se v dítěti vy-

vinula pevná osa mravních zásad, musí se na ně působit z různých stran směrem souhlasným, a nikoli takto anarchickým!? Když veřejná morálka je v tak radikálním rozporu s morálkou hlásanou v rodině?

■
Doklad sociálního cítění za socialismu: Učitelům bylo loni – ovšem za značného halasu v tisku, jak se socialistický režim stará o své pracovníky – přidáno na služném. Ale letos to bylo zase omezeno v tom smyslu, že nebudou placeni za dny, kdy nepracují (např. za neděle a svátky), a že i o prázdninách, poněvadž nejsou zaměstnání, budou mít nižší platy, neboť o prázdninách patrně nemusí tolik jíst a šatit se a vůbec mít nějaké ať hmotné, ať duševní potřeby. Čili budou placeni jako dělníci – za hodinu. Přitom se ovšem neuváží, že dělník, když si odpracuje své, má pokoj. Kdežto učitel po svých školních povinnostech musí se věnovat přípravě na vyučování, schůzím, práci vzdělávací atd. Přitom pak je vědecky zjištěno (chemik F. G. Benedict, fyziolog T. M. Carpenter), že práce duševní je stejně únavná jako práce fyzická, že se při ní vylučuje nadnormální množství vodní páry a kysličníku uhličitého, absorbuje více kyslíku a vyzařuje více tepla, zrovna tak jako při činnosti tělesné.

■
Momentky z voleb do národních výborů: Volič přichází do volební místnosti, zdvořile zdraví, členové komise srdečně a s úsměvem odpovídají. Volič přijímá lístky a žádá obálku. Úsměvy ustydnou. „Obálky nejsou.“ Volič jde za plentu, chvíli se tam pozdrží, pak vychází a klade lístky do urny. Při odchodu zdraví – nikdo neodpovídá.

Naše sousedka, jejíž muž byl na kandidátské listině do městského národního výboru: „Pro muže chyběly dva lístky a na dvou lístcích bylo jeho jméno přeškrtnuto. Ale my víme, kdo to byl.“ Neboť volby jsou tajné.

Proti jedné kandidátce bylo na volebních schůzích mnoho námitek. („Taková k— a, taková coura, tu přece nebudeme volit.“) A přece na kandidátce zůstala a byla zvolena. Neboť děje se to, co chce strana, nikoli co chce lid. Odtud ta lhostejnost, ne-li odpor k volbám. Neboť se nevolí svobodně a tajně, nýbrž odhlasuje se jen dobrovolně-nuceně návrh strany.

■
Pobyt v Krasoňově mi poskytl příležitost, abych sledoval, jak se proměňuje dnešní vesnice. Nevím ještě, mám-li tuto proměnu pokládat za trvalou, či jen za dočasnou, za proměnu organickou podmíněnou vnitřním přerodem vesnice, či snad jen za proměnu vnějškovou, násilným tlakem vynucenou. Má pozorování změn venkovského života, kdybych je měl uvést na několik obecnějších poznatků, by se jevila asi takto:

Jeden sociální a kulturní systém, který dříve převládal ve vesnickém prostředí, dožívá či upadá a nový sociální systém usiluje se tvořit.

Dřívější hospodářství vesnické bylo individuální, vcelku svépomocné a poměrně soběstačné, poněvadž rolník nebyl při ukojování svých potřeb tolik odkázán na jiné jako např. příslušník jiných sociálních kategorií, děl-

ník, inteligent apod. Bylo to hospodaření charakterizované přímým, osobním vztahem k půdě, upoutaností na půdu a ulpíváním na půdě, láskou k půdě. Opíralo se o hospodářské jednotky, jednotlivá hospodářství, poměrně velmi soudržné, uvnitř nichž převládaly vztahy přímé, osobní, konkrétní a přesné (svůj úkol měl hospodář, svůj hospodyně, děti, čeledín, případně děvečka) a jejichž soudržnost byla určována společným zájmem o prosperitu hospodářství, společnými zvyky a společnou rodinnou tradicí hospodářskou i kulturní. Také vztahy mezi jednotlivými hospodářstvími byly přímé, osobní a celá vesnice představovala poměrně dosti soudržný celek, jak to bylo dáno stejným typem práce, upoutaností na půdu a společnými zvyky i tradicemi hospodářskými i kulturními (zvl. náboženskými). V poslední době tento obraz se značně mění. Jestliže upoutanost na statek a půdu projevovala se psychologicky pocity klidu, jistoty, bezpečnosti, určité osobní i rodinné stability, tedy dnes, kdy tu je zřízení státní statek, který zabral nejlepší pole, a připravuje se zřízení JZD, tedy jsem se setkal s četnými případy, jež charakterizují výroky jako: „Copak máme dnes jistého? Ani tu půdu pod svou vlastní botou!“ Nebo: „Může člověk klidně spát, když neví, jestli ti dranti nepřijdou v noci?“ (Prohlídky s oblibou volily noc.) Nebo: „Dřeme se do úpadu, odevzdáváme, podle předpisu, ale teď nám naložili kontingent, který nemůžeme splnit. A tak pokuty, a zase pokuty. A můžete se někam odvolat? Můžete se někde dovolat spravedlnosti?“ Nebo: „To nikdy nebylo, aby lidé tak na sebe číhali, aby hlídal jeden druhého, nepřáli si, záviděli si, aby se udávali.“ Nebo: „Můžete dnes někomu věřit, postesknout si někomu, od srdce si s ním pohovořit? Jakou máte jistotu, že vás nezradí, že s tím nepoběhne hned někam, kde mi to uškodí?“ Tedy neklid, nejistota, strach, nedostatek bezpečnosti, časté duševní ořesy, nervové poruchy a nervové předráždění, ano i psychózy, jak jsem slyšel o několika případech. Odkud ta zkouška jistoty, ta duševní vratkost, neklid, kolísání? Venkovský člověk byl vržen náhle, někdy násilím, ze svého obvyklého sociálního prostředí, jemuž byl dobře přizpůsoben, do prostředí nového, industrializovaného, z jednoho technického věku do technického věku jiného, a to bez spojitostí a přechodů povolných. A tento „skok“ z jednoho sociálního prostředí do prostředí nového, jež charakterizují nové vztahy hospodářské, technické, sociální, nové systémy kulturních i mravních hodnot, neuskuteční se bez četných psychických nárazů a konfliktových situací. Přizpůsobení se novému prostředí, novým poměrům a vztahům žádá vždy času a neobejde se bez bolestných zážitků. Po stránce hospodářské: Dříve venkovský člověk šetřil, ukládal s prozíravostí do budoucna, kvůli statku, kvůli půdě, kvůli dětem. Dnes v novém hospodářském režimu, v režimu mezdním, v němž se stává atomizovanou jednotkou, jež sice ještě pracuje na půdě, ale je osobně a citově odpoutána od půdy, dřívější důvod šetření pominul a venkovský člověk se přizpůsobuje spotřebními vzory člověku průmyslovému. Co vydělá, to utrácí v různých požitcích, jež mu industrializované prostředí v nabízí hojně míře.

U Strádalů ho lákají různé druhy cukroví, bonbonů, dortů, likérů, vín, čokolády a jiných pochoutek, jaké dříve nevidal a neměl příležitost si dopřát. A stejně i pokud běží o výplň volných chvil, napodobí vzory průmyslového prostředí (zábavy). A nejen dospělí, nýbrž i mládež. Není však dosti přizpůsoben, aby napodobil toto prostředí, i pokud se týče produkce, pokud se týče zvyků pracovních, hygienických, pokud se týče otázky osobní odpovědnosti za výkon a pracovní morálky. Ostatně, pokud se týče této pracovní morálky, ani v tomto průmyslovém prostředí není nikterak na výši a nemůže poskytovat dosti vzorů. Ty absence, fluktuace, obezlička (nešetření pracovních nástrojů a strojů), rozkrádání kolektivního majetku, to vše ukazuje, že pracující člověk nevypěl ještě duševně a morálně k tomu, aby kolektivní zájem pokládal za svůj. Proto jeden rolník (Štěpán) prohlásil: „Já jsem musil vystoupit z družstva, poněvadž jsem nechtěl krást, a jinak jsem se svou rodinou žít nemohl.“ Viděli jsme četné případy rozkrádání obilí na poli, sena na lukách a dříví v lese. S odůvodněním: „To je nás všech, tak si mohu vzít, co potřebuji.“ Ale brali si víc než potřebovali, nechápající, že při kolektivním hospodaření toto zabrané musí být řízeno kolektivní úpravou, nikoli individuální libovůlí.

Nejenže byl venkovský člověk odtržen od půdy a od svých hospodářských zvyků a tradic, ale byl uvolněn i od jiných tradičních vazeb života. Tak např. rodina představovala jednu z důležitých opor jeho života. Dnes je rozrušována i fyzicky tím, že muž i žena odcházejí do práce a pracují odloučeně, že se odlučují od dětí a od ostatních příbuzenských členů rodiny, je rozrušována též i hospodářsky, neboť dříve rodina představovala jakýsi společný hospodářský podnik, kdežto dnes individuální mzdou odměňovaná práce na státním statku oslabuje, ne-li úplně odstraňuje sílu, jež vázala rodinu dohromady, a je rozrušována i psychicky, poněvadž větší rovnost členů rodiny, zvláště když i děti odcházejí do práce, uvolňuje ustálený typ otcovské autority a osobních vztahů uvnitř rodiny. Dříve práce v rodině byla rozdělována a určována společným zájmem rodiny a motivována hodnotami osobními a citovými, dnes, kdy práce se odstěhovala z domova, jest určována spíše individuální schopností než vztahy a souvislostmi rodinnými a motivována orientací neosobní a spíše racionální (kolektivní zájem, kolektivní blaho).

■ Rok 1958

Dne 20. srpna dovršil osmdesátku básník Jakub Deml, můj přítel již z dob seminárních studií. Bylo to mezi námi takové zvláštní přátelství. Vlastně jsme se osobně nikdy neviděli, znali jsme se jen z podobenky. Ale písemné styky jsme spolu udržovali už od let studijních (jen obě války je načas přerušily). Ale i takové přátelství je možné. Takové bylo např. přátelství mezi Čajkovským a Naděždou v. Meck. Ale i při těch písemných stycích to bylo divné. Téměř vždy jsme se ve svých dopisech přeli. Tu se zase naše přátelství podobalo přátelství mezi Stendhalem a Mériméem.

Ale byli jsme přesto stále k sobě přitahováni. Snad proto, že jsme navzájem měli v sobě své dvojníky (on vědeckého, já estetického). Posílali jsme si navzájem své knihy, on mně své vždy s originálními dedikacemi. A když jsme se nejvíce napřeli, bylo zase mezi námi dobře. I když naše setkání v dopisech byla téměř vždy utkáními, přece jsme zase toužili po nových. Ale měli jsme se rádi, poněvadž jsme cítili, že jsme členy, bratrskými členy jedné velké řehole, řehole lidí duševně tvořivých (on básnický, já vědecký). To bylo naším nerozlučným pojítkem.

■
Začátkem srpna mě navštívil v Brně jeden z mých bývalých posluchačů a členů mého semináře – Ludvík Svoboda. Byl též po získání doktorátu filozofie mým spolupracovníkem v Sociologické revui, vedl rubriku „teorie socialismu“ a spolu s Václavkem rubriku „sociologie umění“. Byl pak profesorem na střední škole a nějaký čas dramaturgem divadla v Ostravě. Po r. 1948 se stal profesorem filozofie na pražské univerzitě a po jedno čtyřletí byl i vyslancem naší republiky v Bernu ve Švýcarsku. Od dob studijních udržoval se mnou občasně styky, hlavně písemné. Byl mi zavázán za mnohou pomoc, kterou jsem mu poskytl v době studií, v době jeho přípravy k doktorátu i k univerzitní kariéře. Byl jsem na něho velmi zvědav a těšil jsem se na jeho návštěvu, když mi ji předem ohlásil. Ale musím se přiznat upřímně, že jsem jím byl velmi zklamán. Kam se poděla jeho dřívější průbojnost a jeho optimistické pracovní i názorové výhledy? To, co jsem viděl před sebou v zevnějšku jinak velmi blahobytném, byla ubohá troska jeho bývalého já, troska rozvrácená a zdeptaná výčitkami vědeckého svědomí, troska znechucená bezcharakternostmi prostředí, troska bezmocná a beznadějná, blízká sebevražedným myšlenkám. Vždy jsme si byli blízcí svým společným socialistickým smýšlením, jenže já byl socialista jaksi „bezkomperzní“; nyní jsem viděl, jak velmi trpí dogmatickým církevnictvím svého socialismu. A při tom musil brát svou úlohu věřícího a jako věřící byl používán k různým důležitým funkcím (např. při mezinárodních sjezdech). Tragika intelektuála, který nevěří, ale musí se chovat, jako by věřil, ve svém svědomí stále pronásledován výčitkou Husovou: „Zlořečený ten, kdo pro skývu chleba opustí pravdu!“

■
Sovětská družice má dosáhnout v říjnu t. r. svého dvoutisícového oběhu kolem země a urazit při tom dráhu téměř 100.000.000 km. Je to opravdový zázrak ědecké techniky. Je to jistě v důsledku všestranné pozornosti a podpory věnované přírodním vědám. A přece zároveň jednostranné, poněvadž je věnována výhradně přírodním vědám a aplikacím z nich plynoucím. Kolik je těch, kteří usilují o to, aby i duchovní vědy vypracovaly si podobné úspěšné techniky a aby se na základě aplikací založených na těchto vědách dospělo k podobným zázrakům i v mezilidských a meziskupinových vztazích, bez nichž nebude toho, po čem se dnes tak horečně volá, totiž míru? Jak dlouho bude ještě lidstvo čekat na tyto zázraky?

■
Rok 1960

Vyčítalo se mi (v. aspoň, co píše ve Sborníčku k mým 80tinám J. B. Kozák, a jak mne proti té výtce brání), že jsem sice stál vždy na straně lidu, ale že jsem nedovedl jít až k důsledkům a neměl statečnost „udělat ten poslední krok“ tj. vstoupit do komunistické strany. Kozák ovšem mne hájí tím, že bylo statečným právě „neudělat ten poslední krok.“ Sám jsem o tom nesčetněkrát, zvláště za bezesných nocí, přemýšlel, zvláště když jsem byl vyzýván, abych do strany vstoupil a dokonce i pod pohrůžkou („kdo nepůjde s námi, bude rozdrčen“). Ostatně v boji, který jsem tu prožíval, o tom, pro kterou alternativu se mám rozhodnout, jsem tu již psal. Nebylo to snadné rozhodování, když na jedné straně stál lid, za jehož hospodářské, sociální a kulturní osvobození jsem celý život bojoval (v. i. moje spisy), a na druhé straně svoboda myšlení a svědomí, již jako intelektuál nesmím zradit. Celá nesnáze je v tom, že to osvobozování lidu bylo uskutečňováno režimem, který znevolňoval ostatní vrstvy mimolidové intelektuálním dogmatem, a konec konců nejen tyto vrstvy, nýbrž i lid sám, že to činil násilně a metodami nehumanistickými. Krátce, jestli se ta teorie i ta praxe něčemu ve mně přičila, proč jsem nemohl udělat ten poslední krok, bylo to vědomí, že, když se o svobodu myšlení a svědomí bojovalo tak dlouhá staletí a byla vykoupena tolikerými oběťmi, já jako inteligent a vědecký člověk mám před dějinami povinnost stát na strážní této svobody, zvláště, když jsem k tomu nutkán i naší národní tradicí (v. příklad Husův) a když tento v jádře germánský způsob myšlení přičil se mému českému způsobu myšlení; a přičilo se to i mému mravnímu svědomí, odchovanému ideály humanitními.

■
© Jan Kyzlink a další dědicové

Tímto vyznáním končí naše úryvky z Rodinné kroniky Inocence Arnošta Bláhy. Profesor Bláha psal téměř až do své smrti. Zemřel dne 25. dubna 1960.

Mohli jsme zprostředkovat jen malou část jeho zápisků, které psány ručně mají asi tisíc stran. Za jejich zapůjčení děkujeme příbuzným I. A. Bláhy, kteří jeho dědictví opatrují.